

dobrovolné přírodní dary svého okolí, bylo prvním stupněm hospodářské kultury, když se člověku vynalezením orby podařilo vykonávatí přímý vliv na kvantum statků na určitém prostotu přírodou poskytovaných, a všechen další vývoj hospodářský není leč vždy všestrannějším a pronikavějším ovládním přírody za účelem vždy dokonalejšího hospodaření pro hojnější a lepší ukojování potřeb rostoucího počtu lidí.

Přirozené výrobní podmínky, jimiž byly prvotné stupně hospodářského vývoje naveskřz ovládány, jsou pokrokem techniky výrobní a dopravní zlepšovány (říční regulace, zavodňování a j. meliorace, zalesňování), nahrazovány (umělá hnojiva, umělý kaučuk) nebo překonávány (parní síla a elektřina místo přirozených sil vodních) a přirozené rozdílnosti jednotlivých zemí a krajů vyrovnávány (konsum zaoceánských plodin u nás, zpracování americké bavlny v Evropě, španělských a švédských rud v Německu).

Arci, veškeré znatelné změny ve všeobecných přirozených podmínkách hospodaření bývají ovocem dlouhých dob a námah a sebe většimu kulturnímu pokroku se nepodaří přirozené zvláštnosti jednotlivých zemí a krajů úplně vyrovnati a setřítí.

§ 17. Obyvatelstvo

(pojem, národní ráz a statistické skutečnosti).

I. Obyvatelstvem zoveme číselný souhrn lidí obývajících v určitém území (obvodě) politicky ohraničeném

(státu, zemi, okresu, obci), od něhož lišíme

a) národ, t. j. politické nebo ethnografické jednoty osob k některému státu nebo národnímu kmenu náležejících, a od něhož dále lišíme

b) společenské třídy (stavy), t. j. organické rozvrstvení lidí dle určitých společných zájmů (zemědělstvo, živnostnictvo, dělnictvo, úřednictvo atd.) bez zřetele k příslušnosti národní nebo i státní.

11. Na vývoj a ráz jednotlivých národních hospodářství v určité době působí

1.) především národní ráz (charakter) neboli plemenné zvláštnosti obyvatelstva, t. j. jeho přirozené vlastnosti a vlohy, jeho různá zdatnost fyzická i rozdílnosti jeho vzdělání, píle a vynalézavosti, jeho podnikavosti a spořivosti, poctivosti a spolehlivosti.

Tyto rozdílnosti projevují se hospodářsky

a) v rozdílech druhů i jakosti potřeb a tím i v rozdílech směrů výroby (dělník anglický nebo americký nebo čínský, rolník dánský nebo ruský),

b) v rozdílných formách hospodářského styku, v silnějším či slabším vystupování různých organizačních forem hospodářských i větší či menší přístupnosti ideám hospodářským a sociálněpolitickým.

Tak projevují se i po hospodářské stránce ženiální vynalézavost u Francouzů, vědecká soustavnost u Něm-

ců, ochodnický talent Řeků, Arménů, Španělů; touha po ukládání úspor v rentách a j. papírech a po časném odpočinku ve Francii přečetné staré rodinné podniky, zájem o technickou zdatnost, dobrou jakost tovaru a přesné provádění zakázek i o slušnou soutěž v Anglii, bezmezná snaha po výdělku a po zlevnění i zjednodušení celého procesu výrobního a obchodního v Severní Americe spekulacní a světo hospodářský ráz produkce, vyspělý smysl pro vědeckou techniku, soustředovací tendence, přesnost a spolehlivost, systematická a železná důslednost v Německu, u Slovanů Velkorus obratný a tuhý, ale bez rozhodnosti a energie, "ideál obchodního člověka ještě polo-barbarského" (Schmoller), k obchodu a průmyslu náchylnější nežli usedlý, orbymilovný Malorus, pružný, ale romantický a méně pečlivý Polák ("polské hospodářství"), Čech vynalézavý a vznětlivý, ale méně důsledný a vytrvalý, se snahou spíše po bezpečnějším, byť i závislém důchodu pevném nežli po větším, ale pracnějším a riskantnějším zisku podnikatelském.

Všechny tyto a pod. charakteristiky mají ovšem jen platnost přibližnou. Bezpečně postihnouti souvislost mezi národním rázem či přirozenými vlohami obyvatelstva a mezi utvářením se hospodářského života jeho se dosud vědě národohospodářské nepodařilo a vůbec je těžko odlišiti, co je v těchto hospodářských vlastnostech účinek dědičného typu plemenného a co vzniklo pod vlivem historického vývoje a dočasného duševního a kulturního stavu a společenských zařízení (Schmoller).

2.) Konečně působí na vývoj dočasný ráz hospodářství národních i číselná velikost a poměrná hustota obyvatelstva i rozčlenění jeho dle pohlaví, věku a sídel. Tyto skutečnosti, obyvatelstva se týkající, lze vyšetřiti jen hromadným, číselným pozorováním, které jest předmětem zvláštní společenské vědy, statistiky.

Statistika, vyšetřující číselně zjistitelné jevy v obyvatelstvu (statistika populační), buď

a) zjišťuje číselný stav obyvatelstva a jeho rozčlenění dle pohlaví, věku, osídlení, vzdělanosti, povolání, národní a náboženské příslušnosti atd. v určitém momentu časovém (statistika stavu obyvatelstva), nebo

b) sleduje stálé proměny tohoto stavu, jež průběhem určitých pravidelných období nastávají účinkem momentů přirozených - t. j. manželských sňatků a rozluk, porodů a úmrtí - a momentů sociálních, t. j. stěhování vnitřního i zahraničního (statistika měny nebo pohybu obyvatelstva).

Na základě dat statistikou zjištěných vyšetřuje pak populační theorie (populacionistika) zákonitosti a pravidelnosti jevů populačněstatistických (na př. účinkování počtu sňatků na číslu porodů nebo úmrtí, vliv vystěhovalectví na věkové složení obyvatelstva), a populační politika zabývá se vsahováním státní moci v populační poměry ve státě a úkoly a prostředky sem spadajícími.